วารสารจิตวิทยาคลินิกไทย

หน้าเว็บของวารสาร: https://so03.tci-thaijo.org/index.php/tci-thaijclinicpsy

นิพนธ์ต้นฉบับ

ความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่: การวิเคราะห์แนวปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ

ภัทรานิษฐ์ จิตสำรวย[1*], อารยา ผลธัญญา[2]

[1] *นักศึกษาระดับปริญญาโท, ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*

[2] *ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*

* บทความฉบับนี้นำเสนอส่วนหนึ่งของการค้นคว้าอิสระในหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยาการปรึกษา ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

* ผู้นิพนธ์ประสานงาน, e-mail. patranit.yam@gmail.com

รับบทความ: 26 มีนาคม 2566 | **แก้ไขบทความ:** 27 เมษายน 2566 | **ตอบรับบทความ:** 30 พฤษภาคม 2566

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ **วัสดุและวิธีการ** การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแนวปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้เข้าร่วมการวิจัยจำนวน 4 ราย ที่เป็นผู้สูงอายุที่มีการใช้ชีวิตสัมพันธ์กับพัฒนาการเชิงพื้นที่ของย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟซึ่งได้มาจากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแบบเฉพาะเจาะจงผ่านผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูลกับการบอกต่อแบบสุ่ม **ผลการศึกษา** พบ 3 ใจความสำคัญหลัก ได้แก่ 1. ความสุขและการให้คุณค่ากับย่านชุมชนเก่า 2. ความทรงจำที่แจ่มชัดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่า และ 3. การยึดโยงอยู่กับย่านชุมชนเก่า **สรุป** ผลการวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าผู้สูงอายุมีความผูกพันที่ลึกซึ้งกับย่านชุมชนเก่าจากการอาศัยอยู่ในพื้นที่เดิมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยที่สภาวะนี้มีส่วนเกื้อหนุนการใช้ชีวิตบั้นปลายให้เป็นไปทางบวก ดังนั้นการให้ความสำคัญย่านชุมชนเก่าของผู้สูงอายุอาจสามารถส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุได้

คำสำคัญ: ความรักและผูกพันกับพื้นที่, ประสบการณ์การสูงวัย, สังคมสูงอายุ, การวิเคราะห์แนวปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ

Thai Journal of Clinical Psychology

Journal homepage: https://so03.tci-thaijo.org/index.php/tci-thaijclinicpsy

Original Article

Love and Attachment to Place of Older Adults about Lived Amidst Dynamics of Change in the Old Communities of Mueang Chiang Mai District: An Interpretative Phenomenological Analysis

Patranit Jitsamruai[1*], Araya Pontanya[2]

[1] *Master's Degree, Department of Psychology, Faculty of Humanities, Chiang Mai University*

[2] *Assistant Professor, Department of Psychology, Faculty of Humanities, Chiang Mai University*

***** This research was a part of Independent Study's Master of Science in Department of Psychology (Counseling Psychology), Faculty of Humanities, Chiang Mai University

[*] Corresponding author, e-mail. patranit.yam@gmail.com

Received: 26 March 2023 | **Revised:** 27 April 2023 | **Accepted:** 30 May 2023

Abstract

Objectives: To explore the experiences about love and attachment to place of older people living amidst dynamics of change in the old communities of Mueang Chiang Mai District. **Materials and methods:** This qualitative research using Interpretative Phenomenological Analysis (IPA), collected data via in-depth semi-structured interview method with four participants who is older adults that had experiences growing up and living in Charoen-Mueang Road and Railway Station. Sample selection based on purposive homogeneous sampling by gate keeper and snowball sampling. **Results:** As Participants reported three superordinate themes included 'Happiness and values given to the old community', 'Vivid memories about the old community' and 'Bonding ties to the old community' **Conclusion:** Our findings showed that older adults attached to their own place. This is considered especially significant for support a positive life of older adults. Therefore, it is important to pay more attention to environment of older adults may be able to promote the mental health in older adults.

Keywords: Love and attachment to place, Aging experiences, Aging society, Interpretative phenomenological analysis

บทนำ

ประชากรทั่วโลกมีแนวโน้มที่จะมีอายุสูงขึ้นในรอบทศวรรษนี้อันมีสาเหตุมาจากการเกิดที่ลดลงและอายุของผู้คนที่ยืนยาวขึ้น สำหรับประเทศไทยกลายเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ คือ การมีบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด หรือบุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด จากรายงานสถิติจำนวนผู้สูงอายุของประเทศไทยปี พ.ศ. 2565 ระบุว่ามีผู้สูงอายุมากถึง 12,519,926 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 18.94 ของประชากรทั้งหมด (Department of Older Persons, 2022) นอกจากปรากฏการณ์การสูงวัยของประชากร (population aging) ดังกล่าวจะเป็นแนวโน้มสำคัญที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วขณะเดียวกันยังเกิดปรากฏการณ์ความเป็นเมือง (urbanization) อันเป็นกระบวนการที่ชุมชนกลายเป็นเมือง หรือเกิดการเคลื่อนย้ายผู้คนหรือกิจการงานเข้าสู่บริเวณเมือง การเพิ่มจำนวนประชากร หรือการดำเนินกิจการงานต่าง ๆ ที่มากขึ้น โดยประเทศไทยอยู่ในกระแสความเป็นเมืองเช่นเดียวกันกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งตัวชี้วัดถึงความเป็นเมืองได้ในเบื้องต้นนี้คือการอยู่อาศัยในเขตเทศบาลนคร (Yodphet, 2022) จากการสำรวจผู้สูงอายุไทยพบว่ามีผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครร้อยละ 41.6 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นไปในลักษณะของจำนวนผู้สูงอายุทั่วโลกที่อยู่อาศัยในเขตเมืองเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน (Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute, 2022; National Statistical Office, 2022) ด้วยสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นควบคู่กันนี้จะเห็นได้ว่าหลากหลายแนวคิดให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุ อาทิ การสูงวัยอย่างมีพลัง (active aging) การสูงวัยอย่างมีสุขภาวะ (healthy aging) และการสูงวัยในถิ่นที่อยู่ (aging in place) ล้วนให้ความสำคัญอย่างมากกับนัยยะที่ดีในปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อมในระดับชุมชนที่สัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต รวมทั้งประเด็นในความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับที่อยู่อาศัยที่มีความเป็นเมืองหรือเขตเทศบาลนครที่เกิดเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

สำหรับเขตเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นเทศบาลนครแห่งแรกของประเทศไทยที่มีความเป็นเมืองสูง มีความเจริญ ความชุมชนหนาแน่น และขยายตัวโดยรอบ อีกทั้งผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ (Chiang Mai Municipality, n.d.; 2019) จึงมีความเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุกลุ่มนี้ประสบกับการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่มีวงจรชีวิตสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงย่านชุมชนเก่า (the old communities) หรือพื้นที่ทางกายภาพที่มีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานมานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประจักษ์ได้จากทั้งองค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทางกายภาพภายใต้บริบทสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ถือเป็นอาณาบริเวณเสมือนจุดเริ่มต้นของกระแสโลกาวิวัฒน์ คือมีวิวัฒนาการเชิงพื้นที่ควบคู่กับพัฒนาการความเป็นเมืองของจังหวัดมาเมื่อครั้นเคยเป็นเมืองโบราณแห่งดินแดนล้านนาจนกระทั่งกลายเป็นจังหวัดศูนย์กลางสำคัญในภาคเหนือ มีลักษณะเฉพาะตัวเนื่องด้วยการรวมตัวของพ่อค้า นายทุน การมาถึงของเส้นทางรถไฟและการกระจายสินค้าระหว่างกรุงเทพฯ กับเมืองต่าง ๆ (Cultural and Natural Environment Management Bureau, n.d.; Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2023) ระหว่างการพัฒนาอย่างรวดเร็วจากการปรับเปลี่ยนโฉมของเมืองเชียงใหม่แทบทุกมิติทำให้สภาพแวดล้อมของย่านชุมชนเก่าแห่งนี้เกิดการเสื่อมสลาย คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมลดลง ความซบเซาของการดำเนินกิจการรวมทั้งอาคารสถานที่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี แนวปฏิบัติ กลุ่มเชื้อชาติการสักการะบูชาและพิธีกรรมทางศาสนาไม่เหมือนเดิมย่อมส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุ ทั้งปัญหาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความเสื่อมโทรมของสิ่งก่อสร้าง ความหมาย คุณค่า การมีส่วนรวม ความเป็นเจ้าของ ฯลฯ อันนำไปสู่ความจำเป็นในการปรับตัวในการดำเนินชีวิตประจำวัน (Parliament, n.d.; Suwannarat, 2015; Shummadtayar & Ongsavangchai, 2018) นอกจากนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษานำร่องพบว่ามีผู้สูงอายุที่ตั้งรกราก เติบโต และยังคงประกอบอาชีพในย่าน

ชุมชนเก่าแห่งนี้จำนวนมาก โดยจำเป็นต้องปรับตัวต่อทั้งนามธรรมและรูปธรรมอย่างไม่เคยหยุดนิ่ง มีกลุ่มอาชีพ สถานที่ และกิจกรรมหลักที่มีเอกลักษณ์ อีกทั้งมีผู้คนมากยุคหลายรุ่น (generation) และภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่หลากหลายที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงและทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมการวิจัยได้

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์สูงวัยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ พบด้วยว่า ผู้สูงอายุมีอารมณ์ความรู้สึกและความคิดที่ค่อนข้างหลากหลาย ประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่เป็นสภาวการณ์ที่ผู้สูงอายุมักขยายความถึงเมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์ของตนเองกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและทางสังคมอันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและจิตใจ ถึงกระนั้นสภาวการณ์ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการปรับตัวที่ประสบความสำเร็จยามบั้นปลายของชีวิต ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ทางบวก การมองเห็นคุณค่าในตนเอง ความสร้างสรรค์ ความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัย อำนาจในการควบคุม รวมถึงสามารถป้องกันการถอนตัวออกจากสังคมได้ (Cook et al., 2007; Stronmen & Sanders, 2018; Black & Dobbs, 2015; Arani et al., 2022) จากที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยต้องการทำความเข้าใจเชิงลึกถึงประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ด้วย ในการวิจัยครั้งนี้ย่านชุมชนเก่าคือย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ โดยอาศัยการวิเคราะห์แนวปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (interpretative phenomenological analysis) ผ่านการให้ความหมายด้วยผู้สูงอายุเองเป็นสำคัญร่วมกับการตีความของผู้วิจัยและมีการพิจารณาบริบทที่เฉพาะเจาะจงร่วมด้วย สอดคล้องกับการทำงานของนักจิตวิทยาการปรึกษาที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคลที่มีความเฉพาะเจาะจงเป็นพื้นฐาน และตระหนักว่าประสบการณ์ดังกล่าวแยกไม่ขาดจากบริบทสังคมที่บุคคลนั้น ๆ เกิด เติบโต และกำลังใช้ชีวิตประจำวัน เพื่อหวังว่าผลการวิจัยนี้จะทำให้เห็นถึงรายละเอียดหนึ่ง ๆ ในประสบการณ์สูงวัยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ ซึ่งสิ่งค้นพบในการวิจัยนี้อาจนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเอื้ออำนวยสุขภาพที่ดีของผู้รับบริการสูงอายุแบบองค์รวม (holistic) ที่ครอบคลุมทั้งร่างกาย จิตใจ สิ่งแวดล้อม สภาพสังคม และวัฒนธรรมสอดคล้องกับสุขภาพในความหมายของดุลยภาพและมุมมองใหม่ของการสูงวัยที่ว่าไม่ได้เป็นผลลัพธ์มาจากด้านใดด้านหนึ่งของชีวิตเท่านั้น ทว่าเป็นผลลัพธ์ของการผสมผสานกันอย่างเหมาะเจาะลงตัวอย่างเป็นพลวัตของความหลากหลายของชีวิต (Chuengsatiansup, 2007) เพื่อรองรับแนวโน้มสำคัญทั้งปรากฏการณ์การสูงวัยของประชากรและปรากฏการณ์ความเป็นเมืองที่กล่าวไปข้างต้น โดยเป็นการทำความเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกและความคิดที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องผ่านการให้ความหมายด้วยผู้สูงอายุเองเป็นสำคัญร่วมกับการตีความของผู้วิจัยและมีการพิจารณาบริบทที่เฉพาะเจาะจงร่วมด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

วัสดุและวิธีการ

การออกแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) แนวการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (interpretative phenomenological analysis; IPA) ตามแนวคิดของ Jonathan Smith ตั้งอยู่บนฐานคิดเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) อรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutics) และการศึกษาเฉพาะบุคคล (idiography) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาค้นคว้าเชิงลึกถึงประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งมักเป็นการทำความเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้เข้าร่วมการวิจัยเกี่ยวกับตัวตนและสิ่งแวดล้อมหนึ่ง ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงทั้งในมุมมองของผู้เข้าร่วมการวิจัยและผู้วิจัย โดยให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับกระบวนการตีความสองชั้น (double hermeneutics)

(Pietkiewicz & Smith, 2014; Smith, 2019) ดังนั้นการวิจัยแบบ IPA จะสามารถทำให้ทราบได้ว่าประสบการณ์ความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นอย่างไร รวมถึงเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้อาศัยทักษะพื้นฐานในกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินการวิจัยนี้ เพื่อเอื้อต่อการทบทวนอารมณ์ความรู้สึกและความคิดของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละรายอย่างเต็มที่

กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันแบบเฉพาะเจาะจง (purposive homogeneous sampling) ผ่านผู้แนะนำเข้าสู่แหล่งข้อมูล (gate keeper) กับการบอกต่อแบบสุ่ม (snowball sampling) ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (in-depth, semi-structure interview) กับผู้เข้าร่วมการวิจัยที่ตรงตามคุณสมบัติที่กำหนด (specified criteria) ดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเข้า (inclusion criteria) คือ 1) สัญชาติไทย 2) อายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปตามปีปฏิทิน 3) ตั้งรกรากและประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนเอง รวมถึงตัดสินใจดำเนินชีวิตวัยเกษียณในย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ 4) สามารถเข้าใจและสื่อสารด้วยภาษาไทย 5) มีศักยภาพในการดำเนินกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง

2. เกณฑ์การคัดออก (exclusion criteria) คือ 1) มีปัญหาด้านสุขภาพ เช่น มีอาการสมองเสื่อม โรคทางจิตเวชหรือผู้ป่วยติดเตียง เป็นต้น 2) ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์หรือบ้านพักคนชรา

3. เกณฑ์การยุติการเข้าร่วมการวิจัย (termination criteria) คือ หากมีผู้เข้าร่วมการวิจัยต้องการยุติการเข้าร่วมการวิจัย ผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลใด ๆ ของผู้เข้าร่วมการวิจัยรายนั้นมาใช้ในการวิจัยนี้ และจะวางแผนในการเก็บข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการวิจัยรายอื่น ๆ ต่อไป และทำการพิจารณาความครบถ้วนของข้อมูลตามพลังแห่งข้อมูล (information power) ที่ว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยหนึ่ง ๆ ให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลมากเพียงพอแล้วหรือไม่ โดยระหว่างการดำเนินการวิจัยนี้ไม่มีผู้เข้าร่วมการวิจัยขอยุติการเข้าร่วมการวิจัย

ในการวิจัยนี้มีผู้เข้าร่วมการวิจัยที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์กำหนดและสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยจำนวน 4 ราย ซึ่งจำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยดังกล่าวเป็นที่สามารถยอมรับได้ในการวิจัยแบบ IPA ที่นิยมกำหนดกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก (small sample sizes) เนื่องจากให้ความสำคัญกับรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างมากกว่าขนาดกลุ่มตัวอย่าง รวมถึงกระบวนการศึกษาค้นคว้าพึงต้องอาศัยระยะเวลาค่อนข้างยาวนานในการวิเคราะห์ข้อมูล (Smith, 2011) ผู้วิจัยได้แสดงข้อมูลเบื้องต้นของผู้เข้าร่วมวิจัยประกอบด้วยอายุ ชาติพันธุ์ ศาสนา อาชีพ และเวลาที่อาศัยอยู่ในย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้เข้าร่วมวิจัย	อายุ (ปี)	ชาติพันธุ์	ศาสนา	อาชีพ	เวลาที่อาศัยอยู่ในย่านชุมชนเก่า
ผู้ให้ข้อมูล รายที่ 1	72	ไทย-จีน	พุทธ	แม่ค้า	70*
ผู้ให้ข้อมูล รายที่ 2	80	ไทย-จีน	พุทธ	เจ้าของกิจการดั้งเดิม	80
ผู้ให้ข้อมูล รายที่ 3	75	ไทย	พุทธ	แม่บ้าน อาสาสมัคร	75
ผู้ให้ข้อมูล รายที่ 4	77	ไทย-จีน	พุทธ	ข้าราชการบำนาญ ธุรกิจส่วนตัว	40**

* ย้ายไปทำงานที่อื่นอยู่ 2 ปี, ** ย้ายไปรับราชการที่อื่นแต่ไปกลับบ้านอยู่ตลอดเมื่อมีโอกาส

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยผู้วิจัยและการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยได้มีการเตรียมความพร้อมผ่านการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ พื้นที่ศึกษา การทำวิจัยเชิงคุณภาพ การอบรมจริยธรรมการวิจัยในคนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหมั่นคำนึงถึงการเป็นเจ้าของประสบการณ์ชีวิตตนเองของผู้เข้าร่วมการวิจัย และลดอคติที่อาจเกิดจากการคาดเดาไว้ล่วงหน้า

และยอมรับตัวตนไม่สามารถแยกขาดออกจากสิ่งที่กำลังศึกษาค้นคว้าได้โดยสมบูรณ์ นอกจากนี้พึงเข้าใจว่าการเรียนรู้ย่อมต้องอาศัยเวลาและการฝึกฝนทักษะอยู่อย่างสม่ำเสมอ

2. การเก็บข้อมูล เมื่อการวิจัยนี้ได้รับการรับรองโครงการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน สำนักงานบริหารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในคน (COA) เลขที่ 057/63 ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลกับผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยมีการเตรียมอุปกรณ์การสัมภาษณ์ ได้แก่ 1) เครื่องบันทึกเสียงดิจิตอล 2) สมุดบันทึกภาคสนาม 3) แนวทางสัมภาษณ์ ประกอบด้วยชุดคำถามนำและชุดคำถามเพื่อตอบคำถามการวิจัยสำหรับทราบถึงประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่าที่ตนเองอาศัยอยู่ หรืออีกนัยหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่มีความหมายอย่างไรต่อประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุ อนึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวทางสัมภาษณ์ดังกล่าวอย่างยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับสถานการณ์เฉพาะหน้าตามแต่ละปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้เข้าร่วมการวิจัย ซึ่งใช้เวลาในการสัมภาษณ์ 90-120 นาทีโดยประมาณต่อผู้เข้าร่วมการวิจัย 1 ราย ภายในพื้นที่ศึกษาตามวัน เวลา และสถานที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นฝ่ายเสนอการนัดหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยอาศัยแบบแผนการวิเคราะห์ข้อมูลตามการวิจัยแบบ IPA ดังที่ Srichannil (2017) อธิบายไว้อย่างละเอียดเพื่อให้สอดรับกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ สรุปได้ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยถอดเสียงสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยออกมาจากเครื่องบันทึกเสียงดิจิตอลแบบคำต่อคำ (verbatim) เป็นบทสนทนาที่เป็นตัวอักษร (transcript) แล้วทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผ่านการฟังซ้ำ รวมถึงนำสีหน้า ท่าทาง น้ำเสียงของผู้เข้าร่วมการวิจัยที่บันทึกในสมุดจดบันทึกขณะสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกัน พร้อมทบทวนข้อมูลดังกล่าวจนรู้สึกคุ้นเคยและสามารถเข้าถึงสิ่งที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยต้องการอธิบาย

2. ผู้วิจัยถอดรหัสข้อมูลดังกล่าวเพื่อทำความเข้าใจว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยรับรู้และตีความประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่าที่ตนเองอาศัยอยู่อย่างไร โดยให้ความสำคัญกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุในมุมมองของผู้เข้าร่วมการวิจัย (The P) ร่วมกับการตีความของผู้วิจัย (The I) ด้วยการจัดทำบันทึก ได้แก่ บันทึกเชิงบรรยาย บันทึกด้านภาษา และบันทึกเชิงแนวคิด เพื่อมองหาใจความสำคัญที่สะท้อนแก่นความหมาย (core essence) ทั้งของผู้เข้าร่วมการวิจัยและผู้วิจัย

3. ผู้วิจัยจัดใจความสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกันไว้ในใจความสำคัญหลักเดียวกัน (superordinate theme) ซึ่งในใจความสำคัญหลักหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยใจความสำคัญรอง (sup theme) ที่อาจจำแนกออกเป็นใจความสำคัญย่อย (categories) ทั้งนี้บางใจความสำคัญอาจถูกตัดออกหากพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่ซ้ำกันกับผู้เข้าร่วมการวิจัย 3 ใน 4 ราย และไม่ขึ้นอยู่กับใจความสำคัญอื่น ๆ หรือไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับการตอบคำถามการวิจัย

4. ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยฉบับต่อไปของผู้เข้าร่วมการวิจัยรายอื่น ๆ ทีละรายตามขั้นตอนข้างต้น โดยเปิดกว้างและเปิดรับต่อข้อมูลใหม่อยู่เสมอ จากนั้นจึงจัดหมวดหมู่ใจความสำคัญทั้งหมดระหว่างผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกรายในภาพรวม

ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้วิจัยทำการยอมรับและสะท้อนอัตวิสัยส่วนตัว และตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของการตีความข้อมูลกับอาจารย์ที่ปรึกษาที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับผู้สูงอายุและมีความเข้าใจภาษาถิ่น (ภาคเหนือ) รวมถึงได้ยึดเกณฑ์กำกับและประเมินคุณภาพ เช่นที่ Smith (2011) ได้พัฒนาขึ้นให้เหมาะสมกับการวิจัยแบบ IPA โดยในระดับดี พึงมีลักษณะ ดังนี้ 1. ประเด็นในการศึกษาค้นคว้าชัดเจน 2. ข้อมูลวิจัยมีคุณภาพ 3. ระบุความแพร่หลายของใจความสำคัญ 4. ให้พื้นที่แก่การนำเสนอแต่ละใจความสำคัญอย่างเพียงพอ 5. มีการตีความข้อมูลไม่ใช่บรรยายข้อมูลเพียงอย่างเดียว 6. นำเสนอผลการวิจัยทั้งแง่มุมของประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันและมีความเฉพาะส่วนบุคคล และ 7.

เขียนรายงานวิจัยโดยฉายภาพประสบการณ์อย่างลุ่มลึก มีชีวิตชีวา และน่าสนใจ (Srichannil, 2019)

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 3 ใจความสำคัญหลัก ประกอบด้วย 9 ใจความสำคัญรอง ดังนี้

ใจความสำคัญหลัก 1 ความสุขและการให้คุณค่ากับย่านชุมชนเก่า แสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่ดีต่อสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ ล้วนสะท้อนไปในทิศทางเดียวกันว่ารู้สึกสบายใจเมื่อดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุในพื้นที่ก่อให้เกิดความสุขและมองเห็นคุณค่าในท้องถิ่นของตนเองถึงแม้ว่าองค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบอื่น ๆ จะเกิดการเปลี่ยนไปก็ตาม

ใจความสำคัญรองที่ 1.1 ความซาบซึ้งกับย่าน สะท้อนถึงความรู้สึกลึกซึ้งและแน่นแฟ้นกับสภาพแวดล้อมอย่างชัดแจ้ง ล้วนระบุว่ารักและผูกพันกับย่านผ่านการสืบทอดพื้นเพดั้งเดิมจากบรรพบุรุษของท้องถิ่น การดำรงอยู่แบบคนในพื้นที่ รวมถึงการได้รับประโยชน์จากการพึ่งพาอาศัยสถานที่มาเป็นระยะเวลายาวนานด้วยความพอใจ อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 2 และ 4

“ย่านการค้าถนนเจริญเมืองและย่านสถานีรถไฟเป็นย่านชุมชนที่ฉันรักที่สุด มันให้ทุกสิ่งทุกอย่างกับฉันเลยล่ะ ฮู้ มันดีมาก ๆ ที่ฉันได้อาศัยอยู่ที่ดี ดีมาก” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 สื่อให้เห็นถึงการเต็มเปี่ยมด้วยความรักและความรู้สึกขอบคุณที่มีต่อย่านผ่านการกล่าวว่า *“...รักที่สุด...”* พร้อมอุทานว่า *“...ฮู้...ดี...ดี...ดีมาก...”* เมื่อบอกเล่าเกี่ยวกับถิ่นที่อันส่งเสริมสภาพความเป็นอยู่ที่ดีเรื่อยมา เช่นเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2 ที่กล่าวว่าผูกพันกับย่านด้วยความเบิกบานแจ่มใส เนื่องจากที่นี่เปรียบเสมือนฐานที่มั่นของวงศ์ตระกูลซึ่งแน่นด้วยสายใยแห่งความอบอุ่นของคนในครอบครัว สะท้อนถึงสายสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างตนเองกับย่านที่มีมานับตั้งแต่แรกเริ่มต้นของชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า

“ฉันผูกพันกับย่านก็เพราะว่าที่นี่มีบ้านเป็นของครอบครัวเราเอง ทำให้ฉันได้อยู่ร่วมกับพี่สาวอีกสองเฒ่าและน้องชายที่แต่งงานไปเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานเหลนของครอบครัวเราเองก็อยู่ด้วยกันที่นี่ทั้งหมด [เสียงหัวเราะร่า]” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2)

คล้ายคลึงกับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4 ที่เน้นชัดถึงความรู้สึกเชื่อมโยงกับย่าน รวมถึงเปิดเผยความปรารถนายามปัจฉิมวัยที่มีต่อรากเหง้าของตนเองว่า *“...อยากให้ที่แห่งนี้ได้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป...”* ตอกย้ำถึงสำนึกในถิ่นที่เข้มข้น ดังคำกล่าวที่ว่า

“ย่านนี้คือย่านเดิมที่ฉันอยู่มาตั้งเจ็ดสิบกว่าปี เพราะฉะนั้นไม่ว่ามันจะเปลี่ยนไปยังไง ฉันก็ยังรู้สึกผูกพันกับผู้คนกับสถานที่กับอากาศและกับสภาพแวดล้อมที่นี่อยู่ดี... ฉันรักย่านนี้ อยากให้ที่แห่งนี้ได้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ใจความสำคัญรอง 1.2 ความชมเชยพื้นที่แห่งชีวิตประจำวัน สะท้อนถึงความรู้สึกชื่นชมพื้นที่ของความเป็นประจำวัน ล้วนระบุว่าตนเองชื่นชอบในลักษณะด้านที่ตั้งและหน้าที่การใช้งานของย่าน ในที่นี้คือการเป็นชุมชนการค้าและชุมชนรถไฟที่เต็มไปด้วยพลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลง อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 2 และ 4

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 กับ 2 ชื่นชมจุดเด่นของตลาดท้องถิ่น ร้านรวงเก่าแก่ และกิจการดั้งเดิมในย่าน ทั้งความเป็นต้นตำรับ ความสะอาด และราคามิตรภาพของสินค้าและบริการอย่างสำราญใจ สื่อให้เห็นถึงความประทับใจในศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนซึ่งเน้นหล่อเลี้ยงปากท้องที่ตนเองโปรดปรานและเข้าไปจับจ่ายซื้อของอยู่เป็นกิจวัตร ดังคำกล่าวที่ว่า

“ตลาดสันป่าข่อยมีเสน่ห์จะตาย มันเคยเป็นตลาดใหญ่ของแม่น้ำปิงฝั่งนี้มาก่อน ช่วงเทศกาลสำคัญ ๆ ของเมืองเชียงใหม่คนจะเดินเบียดแบบหัวไหล่ชนกันจนสว่างเลย ยังไม่พอแค่นั้นมันยังเป็นตลาดห้าดาว ถูกสุขลักษณะของคนขายและคนซื้อเลยทีเดียว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

"ถ้าเป็นเจ้าเก่าแก่แล้วล่ะก็ต้องร้านพี่กุหลาบ (ชื่อสมมติ) ในตลาดสันป่าข่อย พี่กุหลาบเอาสูตรชงมาจากพี่โป๊ยเซียน (ชื่อสมมติ) เจ้าของร้านกาแฟเก่าแก่ที่เลิกขายไปนานแล้ว [เสียงหัวเราะ] ซึ่งฉันเคยซื้อมันกินมาตั้งแต่เด็กและยังคงซื้อมันกินมาจนทุกวันนี้ อย่างว่าเขายังคงชงแบบเก่า รสชาติอร่อย เข้มข้นดี แถมราคาเป็นมิตร แก้วนึงแค่ 15-20 บาท" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2)

คล้ายคลึงกับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4 ที่คุยโวว่าย่านนี้เป็นชุมชนพาณิชยกรรมเก่าแก่ในภาพจำของคนทั่วไป สืบเนื่องจากการพัฒนาด้านคมนาคมทางบก ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญทางเศรษฐกิจของเชียงใหม่ สื่อให้เห็นถึงความปลาบปลื้มในความเป็นมาของท้องถิ่น สังเกตได้ผ่านการใช้น้ำเสียงนุ่มนวลแจ่มใสในบทสนทนา ดังคำกล่าวที่ว่า

"ย่านแห่งนี้ถือเป็นแหล่งสินค้าเกษตรของเชียงใหม่มาก่อนเลยเชียว ! ช่วงหนึ่งแถวบ้านฉันนี่นะแน่นไปด้วยพ่อค้าแม่ค้าเกษตรกับเหล่าคนค้าขายรับซื้อพืชผลอยู่ล้นหลามเลย เพราะว่าย่านของพวกเราอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟ พวกเขาเลยสะดวกต่อการขนส่งมันไปกระจายจำหน่ายตามแผงในตลาดหลัก ๆ ที่กรุงเทพอย่างตลาดมหานาค ทั้งลำไย หอม พริก กระเทียม ถั่วเต็มไปหมด อยู่ที่นี่กันทั้งนั้น [เสียงนุ่มนวลแจ่มใส]" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ใจความสำคัญรองที่ 1.3 ความภาคภูมิใจในตนเองในฐานะผู้เก็บจำอดีตของย่าน สะท้อนถึงการมีเจตคติที่ดีต่อการได้สั่งสมประสบการณ์ตรงจากการอาศัยอยู่ในย่าน ล้วนระบุว่ารู้สึกภาคภูมิใจที่ได้บันทึกสารพันเรื่องราวละแวกบ้านในวันวานตามแบบฉบับของตัวเองอันขยายไปสู่ความสามารถในการถ่ายทอดเหตุการณ์ที่เคยประสบพบเจอแก่คนรอบตัวได้อย่างสุนทรี อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 2 และ 4

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 กล่าวอย่างอารมณ์ดีว่าเป็นที่รู้จักในฐานะของคนเก่าแก่ คนสูงวัยประจำถิ่น หรือผู้อาวุโสของชุมชน สื่อให้เห็นถึงความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองการจากการอยู่อาศัยในย่านมาช้านาน ดังคำกล่าวที่ว่า

"[ส่งยิ้มทักทายกับผู้คนที่มาเดินจับจ่ายซื้อของในตลาดสันป่าข่อย] ฮ่า ๆ แฟนคลับของฉันเยอะเพราะว่าฉันเป็นคนเก่าแก่ของย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ ใคร ๆ ก็รู้จัก ไม่เชื่อไปถามคนละแวกนี้ได้เลย [หัวเราะ] อดีตก็เป็นเจ้าของร้านเสริมสวย มีลูกค้าทำผมเยอะแยะไปหมด นั่นก็เป็นคนที่เคยมาทำผมกับฉัน นั่นก็แม่ค้าที่เคยขายของที่มาด้วยกัน [หัวเราะ] บางวันนี่น่ะมานั่งขายของมีเด็ก ๆ เอากับข้าวมาให้อย่างกับใส่บาตร" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

คล้ายคลึงกับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2 กับ 4 เต็มใจยกตัวอย่างตำนานเกี่ยวกับย่าน สื่อให้เห็นถึงความเคารพนับถือตนเองว่ามีความสำคัญที่ได้ส่งต่อเกร็ดย่อยเกี่ยวกับวิถีชีวิตดั้งเดิมก่อนความเป็นอยู่จะทันสมัยมากขึ้น ดังคำกล่าวที่ว่า

"ในอดีตชาวสันป่าข่อยต่างตัดเย็บเสื้อผ้าสวมใส่กันเอง ในยุคนั้นฉันคุ้นตาว่าคนแถวนี้นุ่งผ้าถุงกันเป็นส่วนใหญ่ ตอนที่ฉันยังเป็นเด็ก ๆ ก็นุ่งผ้าถุง พอจะเข้าสู่วัยไปโรงเรียนฉันก็จะเอาถุงแป้งมาย้อมสีแล้วทำเป็นกระโปรงนักเรียนอะไรแบบนี้ !" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2)

"ในยุคแรก ๆ บนถนนระหว่างสะพานนวรัฐกับสถานีรถไฟทั้งสองฟากส่วนใหญ่จะเป็นร้านวัสดุก่อสร้างและแผงรับซื้อพืชผลโดยเฉพาะหอมกับกระเทียม [เสียงฉะฉาน] ปะปนร้านอะไหล่ยนต์อยู่บ้างอย่างบริษัทอนุสารกับร้านใหญ่ ๆ ฝั่งตรงกันข้าม ถึงอย่างนั้นมันก็ยังน้อยมากเมื่อเทียบกับทางแม่น้ำปิงฝั่งเมืองเชียงใหม่ [บอกเล่าอย่างคล่องแคล่ว] ตอนนั้นบรรยากาศของย่านแน่นไปด้วยบรรดาพ่อค้าแม่ค้าต่างจัดเตรียมสารพัดสินค้ากันอย่างจอแจ [เสียงนุ่มนวลแจ่มใส]" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ใจความสำคัญรองที่ 1.4 ความเป็นส่วนหนึ่งกับพื้นที่ทางจิตใจอย่างมั่นคง สะท้อนถึงความรู้สึกหลอมรวมเข้ากับย่านทั้งในภาพรวมและบริเวณใดบริเวณหนึ่งที่ยึดโยงอยู่กับศีลธรรมจรรยาและจิตวิญญาณแห่งตน ถือเป็นอีกแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจเมื่อต้องเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนของชีวิตและความไม่จีรังยั่งยืนของสรรพสิ่งในช่วงท้าย ๆ ของชีวิต อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 3 และ4

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 กับ 3 กล่าวว่าคอยให้ความร่วมมือร่วมใจกับกิจกรรมทางสังคมด้วยจิตอาสาและใจเลื่อมใสต่อพุทธศาสนาถึงแม้จะเผชิญกับข้อจำกัดทางร่างกายอันเนื่องมาจากความชรา สื่อให้เห็นถึงการผสมผสานเข้ากับวัดประจำย่านอันคอยหล่อเลี้ยงความ

เชื่อและความศรัทธาส่วนตัวอยู่อย่างสม่ำเสมอ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ก่อนหน้านี้ฉันรู้สึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของย่านมากกว่าในวัยสูงอายุ เพราะที่ผ่านมาไม่ว่างานอะไรตามวัดฉันก็ไปเข้าร่วมแบบไม่เคยขาด หากพออายุมากขึ้นแล้วมันแอบเดินลำบาก เพราะฉันเป็นคนตัวอ้วนและเท้าเล็ก แต่ไม่ว่ายังไง ๆ ก็ยังนึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของย่าน เพราะยังคงรักษาบำรุงสถานที่ต่าง ๆ ในย่านอยู่ตลอด กิจกรรมต่าง ๆ ก็ส่งใจไปเข้าร่วมแม้ว่าตัวจะอยู่บ้าน เพราะร่างกายมันไม่เหมือนวัยสาว ๆ เท่านั้นเอง” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

“ฉันรู้สึกผูกพันกับเจ้าอาวาสวัดสันป่าข่อยมาก ๆ ท่านอยู่ในย่านนี้นานแล้ว ฉันเห็นท่านมาตั้งแต่ท่านเป็นเณรจนเพิ่งมรณภาพไปตอนอายุจะได้ 90 พรรษา หลังจากงานฌาปนกิจศพท่านเสร็จฉันกับเพื่อน ๆ ก็คงจะมาวัดกันน้อยลง เพราะไม่มีท่านแล้ว ที่พวกฉันมาทำดอกไม้จันทน์กันอยู่นี้ก็ทำให้ท่าน” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3)

สำหรับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4 กล่าวว่าตนเองคงไว้ซึ่งความรู้สึกใกล้ชิดกับผู้ซึ่งคอยเอาใจใส่ดูแลถึงแม้ว่าพวกเขาจะล่วงลับไปแล้วผ่านการระลึกถึงอยู่เนือง ๆ โดยมีสภาพแวดล้อมเป็นตัวกลาง สะท้อนถึงความเป็นอันหนึ่งเดียวกับพื้นที่แห่งความรัก ความหวงแหน และความห่วงใยอย่างหนักแน่น ดังคำกล่าวที่ว่า

“ระหว่างที่ฉันอยู่ย่านนี้ มันทำให้ฉันรู้สึกคิดถึงและรู้สึกขอบคุณบรรพบุรุษ รู้สึกดีว่าบรรพบุรุษได้สร้างบ้านไว้ให้ฉันอยู่อาศัยยามไม่มีที่อื่นใดอีก เพราะฉันเองก็ไม่ได้ใช้พลังสร้างบ้านของตนเองเมื่อวัยหนุ่มสาว” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ใจความสำคัญรองที่ 2 ความทรงจำที่แจ่มชัดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่า แสดงให้เห็นถึงการจดจำและการรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับย่านได้อย่างเจนจัดของผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหมดในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ ล้วนสะท้อนไปในทิศทางเดียวกันว่าตนเองยังคงรู้สึกและรับรู้ได้ดีถึงภูมิทัศน์ทางกายภาพ ตลอดจนความหมายที่แฝงอยู่ในสถาปัตยกรรมและพื้นที่เมื่อช่วงวัยก่อนหน้า ส่วนใหญ่แล้วเป็นเนื้อหาเชิงบวกและเคยเข้าไปมีประสบการณ์ร่วมด้วยอันคอยนำมาสู่ความรื่นรมย์เมื่อย้อนคิดทบทวนถึงยามเข้าสู่วัยสูงอายุ

ใจความสำคัญรองที่ 2.1 การระลึกถึงภาพความเจริญรุ่งเรืองและการเปลี่ยนแปลงของย่าน สะท้อนถึงการหวนนึกถึงสภาพแวดล้อมที่เคยรายล้อมตนเองอย่างง่ายดายถึงแม้ว่าพื้นที่ทางกายภาพดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับความเจริญรุ่งเรืองและการเปลี่ยนแปลงของย่านตามแต่ละยุคสมัยซึ่งสัมพันธ์กับความมีชีวิตชีวาในแต่ละวัน อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 2 และ 4

“ฉันจำความได้ดีเลยว่าตัวเองกับเพื่อน ๆ ตื่นตาตื่นใจมาก [ลากเสียงยาว] กับความทันสมัยที่เข้ามาในย่าน มันดีใจว่าที่นี่กำลังเจริญ เพราะตอนนั้นมีการสร้างบ้านตึกหลังแรกละแวกนี้ซึ่งเป็นของเจ้าทางพม่า มันมีลักษณะคล้ายบังกะโลใหญ่ ๆ อุ้ย ! ทำไมมันสวยขนาดนั้น พวกเราไม่เคยเห็นมันกันมาก่อน เนื่องจากเดิมทีย่านนี้มีแต่บ้านไม้” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

คำกล่าวอย่างออกรสของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 ที่ว่า *“...ฉันจำความได้ดีเลยว่าตัวเองกับเพื่อน ๆ ตื่นตาตื่นใจมาก [ลากเสียงยาว]...อุ้ย !...”* เป็นการคะนึงถึงกระแสความเฟื่องฟูที่เคยหลั่งไหลเข้ามาละแวกบ้านอันน่าประหลาดใจ คล้ายคลึงกับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2 กับ 4 ที่ยังคงเอ่ยอ้างถึงโฉมหน้าอาคารสถานที่และถนนหนทางในย่านที่สับเปลี่ยนไปตามมิติเศรษฐกิจ การปกครอง และสังคมตามแต่ละช่วงเวลาที่รุดไปข้างหน้า สื่อให้เห็นถึงการไม่เคยหลงลืมสิ่งเก่าในย่านต่อให้มันจะถูกแทนที่ด้วยสิ่งใหม่แล้วก็ตามที เหล่านี้นำมาซึ่งอารมณ์ดีและเกิดความมั่นคง ดังคำกล่าวที่ว่า

“บ้านของฉันอยู่ติดกับตึกเก่าของย่านที่ยังไม่เคยถูกรื้อใหม่เลยนับตั้งแต่สมัยสงครามมา มันคือตึกเก่า หลังที่เขาแบ่งกันขายของเป็นโซน ๆ และมีบาร์ขายกาแฟแบบหยด ซึ่งเดิมทีเดียวเป็นร้านโพธิ์ทอง (ชื่อสมมติ) ฉันว่ามันยังคอยบอกว่าลักษณะตึกราบ้านช่องบนถนนเจริญเมืองในอดีตที่พวกฝรั่งเคยมาสร้างไว้” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2)

“ย่านของฉันเจริญขึ้นไปตามลำดับ ๆ พอความเจริญเข้ามา ย้อนไปเมื่อฉันเป็นเด็ก ๆ ระหว่างสถานีรถไฟถึงสะพานนวรัฐยังเป็นทางเกวียน พอฉันโต

มาหน่อยก็กลายเป็นลาดยางจากนั้นจึงขยับขยายสะพานเพื่อเชื่อมแม่น้ำปิงทั้งสองฝั่งเข้าไว้ด้วยกันทำให้เดินทางง่ายขึ้นโดยมีการเอาสะพานนวรัฐอันเก่าที่เล็กและแคบออกแล้วสร้างอันใหม่ที่ใหญ่และกว้างขึ้น [พูดอย่างคล่องแคล่ว]" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ใจความสำคัญรองที่ 2.2 การมองคุณค่าของความหลังที่มีความหมาย สะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งในย่านที่จบสิ้นลงไปแล้ว โดยเฉพาะอดีตที่มีนัยยะเกี่ยวพันกับการใช้ชีวิตแสนสุข ซึ่งประจักษ์ได้จากการใช้คำและน้ำเสียงเชิงบวก อาทิ *"...คิดถึง..." "...ผูกพัน..."* รวมถึงน้ำเสียงร่าเริง ในบทสนทนาเหล่านี้ตอกย้ำท่าทีเป็นมิตรกับเรื่องราวที่ตนเองกำลังพาดพิงถึงแม้ว่ามันไม่อาจหวนคืนกลับมา อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2, 3 และ 4

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2 ระบุว่ารู้สึกเสียดายความเงียบสงบละแวกบ้านที่หดหายไปในขณะที่ทุกวันนี้ความขวักไขว่และจอแจกระจายทั่วทุกตรอกซอกซอยจนกลายเป็นวิถีชีวิตที่เร่งรีบ ดังคำกล่าวที่ว่า

"ฉันคิดถึงบรรยากาศของย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟแต่ก่อน ฉันประทับใจแถวนี้ตอนที่มันยังเรียบ ๆ และยังไม่พลุกพล่าน" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2)

ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3 ย้อนความถึงงานทำบุญที่ญาติพี่น้องในท้องถิ่นเคยรวมตัวกันเพื่อร่วมเฉลิมฉลองรื่นเริงกัน สื่อให้เห็นถึงใจที่ยังคงผูกพันลึกซึ้งใจกับคืนวันเก่า ๆ อันหอมหวาน ดังคำกล่าวที่ว่า

"เมื่อก่อนย่านนี้มีปอยหลวงอยู่เป็นประจำ แต่พักหลัง ๆ มาไม่มีแล้ว โอ๊ย ! เมื่อก่อนนี่น่ะ ฉันไปฮอมเขา เขามาฮอมฉัน กินบ้านนี้นิดกินบ้านนั้นหน่อย [น้ำเสียงร่าเริง]" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3)

สำหรับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4 คิดถึงสถานที่แสนธรรมดาที่ตนเองเคยไปฝากท้องอยู่เนือง ๆ สื่อให้เห็นถึงการให้คุณค่ากับสิ่งรอบตัวในอดีตไม่ว่าจะผ่านมาเนิ่นนาน ดังคำกล่าวที่ว่า

"ยามหนาว ๆ เย็น ๆ ในย่านก็พลอยทำให้ฉันนึกถึงสถานที่ที่เคยไป นึกถึงเหตุการณ์ที่เคยเจอในย่าน แม้สิ่งเหล่านั้นมันจะเปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว เพราะว่าฉันรู้สึกผูกพัน อย่างน้อยก็มีร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านน้ำแข็งไสเจ้าโปรดที่เคยไปกินมันอยู่บ่อย ๆ" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ใจความสำคัญหลักที่ 3 การยึดโยงอยู่กับย่านชุมชนเก่า แสดงให้เห็นถึงการติดตรึงอยู่กับพื้นที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหมดในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ ล้วนสะท้อนไปทิศทางเดียวกันว่าประสงค์ที่จะอาศัยอยู่ในที่เดิมไม่ว่าอะไรจะเกิดก็ตามแต่ด้วยเพราะมีเงื่อนไขที่ทั้งเหมือนและต่างกัน

ใจความสำคัญรองที่ 3.1 ความคุ้นเคยในการอยู่อาศัย สะท้อนถึงความคุ้นเคยกับคุณลักษณะของชุมชนเป็นอย่างดี ทั้งสิ่งแวดล้อมที่เป็นทางกายภาพ ความสัมพันธ์กับผู้คน ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมในพื้นที่ทำให้ตนเองสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในย่านได้อย่างคล่องตัวดังเดิมต่อให้อะไรจะเกิดขึ้น อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 3 และ 4

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 ระบุถึงความคุ้นชินกับสภาพแวดล้อมถึงแม้ว่ามันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงนานา สื่อให้เห็นถึงความช่ำชองในการใช้ชีวิตประจำวันภายในย่านเดิมแม้ว่าย่านจะไม่เหมือนเดิม ดังคำกล่าวที่ว่า

"แม้อะไรจะไม่เหมือนเดิม หากตรงไหนในย่านนี้ฉันก็รู้จักดีหมด ถามฉันบอกถูก เพราะฉันอยู่มาตั้งแต่เด็ก ๆ มันคุ้นเคยดี ไปมาหมดแล้ว" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3 กล่าวว่ารู้สึกผ่อนคลายเพราะว่ามากด้วยข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับผู้คนและสถานที่ สื่อให้เห็นถึงความสามารถในการไว้เนื้อเชื่อใจในสภาพแวดล้อมที่รายล้อมตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

"บรรยากาศรอบบ้านฉันนี้ถือว่าดี เป็นจุดที่อยู่ใกล้ชุมชนดี ดี ดี แวดล้อมไปด้วยคนที่ฉันรู้จักมักคุ้นกันดี" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 3)

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4 ตอกย้ำการเชื่อมต่อเข้ากับผู้คนและสถานที่ในย่านได้เหมือนดั่งเคยถึงแม้ว่ารูปธรรมและนามธรรมดังกล่าวจะผันแปรไปตามกาลเวลา ดังคำกล่าวที่ว่า

"ถึงหลาย ๆ สิ่งหลาย ๆ อย่างในย่านจะไม่เหมือนเดิม แต่ที่แห่งนี้ยังคือที่เดิมที่ฉันอยู่มานาน ฉันรู้สึกคุ้นเคยกับมันไม่ว่าจะไปไหนมาไหนจะใกล้หรือไกล" (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ใจความสำคัญรองที่ 3.2 ความรู้สึกลงตัวในความเป็นอยู่ของตนเอง สะท้อนถึงการได้รับสภาพ

ความเป็นอยู่ที่ดีสืบเป็นผลมาจากปัจจัยทางคุณภาพเชิงพื้นที่ของย่านอันก่อให้เกิดความสะดวกสบายยามแก่เฒ่า อาทิ คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 2 และ 4

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 กับ 4 กล่าวว่าย่านนี้เหมาะต่อการใช้ชีวิตวัยสูงอายุของตนเองมากที่สุด โดยระบุถึงการเข้าถึงบริการสาธารณสุขและแหล่งจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งทั้งสองเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อสุขภาพที่ดี ดังคำกล่าวที่ว่า

“อยู่ย่านนี้ทำให้ฉันไปหาหมอที่โรงพยาบาลสะดวก เพราะมันอยู่ใกล้บ้าน แถมยังเบิกค่ารักษาต่าง ๆ ได้เพราะสามีเป็นอดีตข้าราชการ บางครั้งมียาอะไร ๆ ดีก็เอามาแบ่งกับคนในตลาดสันป่าข่อยที่เคยเห็นหน้ากันมานาน” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

“บ้านของครอบครัวฉันในย่านอยู่ใกล้กับตลาดบวกกับอยู่ไม่ไกลจากโรงพยาบาลทำให้สะดวกต่อการใช้ชีวิตในวัยสูงอายุทั้งของตัวเองและภรรยาในหลายเรื่อง ๆ ทั้งอาหารการกิน และเจ็บไข้ได้ป่วยก็สบายใจ... ที่แน่ ๆ คือตอนนี้มันเป็นชีวิตที่ไม่ต้องดิ้นรน ถ้าไปอยู่ที่อื่น ๆ ล่ะก็คงต้องดิ้นรนกว่านี้” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2 บอกเล่าว่าไร้กังวลต่อภัยอันตรายเนื่องจากที่นี่ไม่มีปัญหาการโจรกรรม สื่อให้เห็นถึงความวางใจในความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

“พูดรวม ๆ ได้ว่าฉันรู้สึกสบายใจดีเมื่อได้ใช้ชีวิตอยู่ย่านนี้ เพราะมันไม่มีขโมยขโจรเลยแม้แต่น้อย” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2)

ใจความสำคัญรองที่ 3.3 ความหนักแน่นกับความหมายของบ้าน (Home) ในที่อยู่อาศัยเดิม

สะท้อนถึงการให้นิยามย่านในความหมายของบ้าน โดยในที่นี้บ้านไม่ได้เป็นเพียงสิ่งก่อสร้าง ทว่าเป็นสถานที่แห่งความรู้สึก ความทรงจำ การรับรู้ และความเชื่อมากมาย เฉพาะอย่างยิ่งที่ยึดติดอยู่กับตัวตนและครอบครัวทำให้ปราศจากความประสงค์ย้ายไปอาศัยอยู่ที่ใหม่ ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1, 2 และ 4

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1 ระบุถึงความแน่วแน่ในการตัดสินใจลงหลักปักฐานในย่านนี้อันมากไปกว่าการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย หากเป็นที่ในการสร้างเนื้อสร้างตัวจนประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ฉันไม่เคยฝันจะไปอยู่ที่ไหนนอกจากย่านนี้ เพราะมันคือบ้านของเราที่ไม่ว่ายังไงก็ต้องกลับมา แล้วอีกอย่างย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟนี้ก็ทำให้ฉันสามารถหาเงินได้ด้วยตัวเองตั้งเยอะตั้งแยะไม่ต้องรอเงินเดือนข้าราชการของสามี ฉะนั้นพอจะซื้ออะไรฉันก็ใช้เงินซื้อแต่ที่นี่ ไม่ไปซื้อที่อื่น” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 1)

สำหรับผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2 กล่าวว่าตนเองยืนหยัดที่จะอาศัยอยู่ในย่านนี้ตราบนานเท่านานด้วยเพราะว่าไม่มีที่อื่น ๆ ให้ตัดสินใจไปใช้เวลาช่วงท้าย ๆ ของชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า

“เหตุผลที่ฉันยังอยู่ย่านนี้ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม นั่นก็เพราะไม่รู้ว่าตัวเองจะไปไหน ! [เสียงหัวเราะยืดยาว]” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 2)

ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4 กล่าวว่าตนเองไม่เคยคิดทอดทิ้งย่านนี้ต่อให้อะไรจะเกิดก็ตามแต่ ที่แห่งนี้ก็ยังคงเป็นสถานที่ของวงศ์ตระกูลอันเป็นที่รักและหวงแหน ดังคำกล่าวที่ว่า

“ฉันยังคงอาศัยบ้านของบรรพบุรุษอยู่ในย่าน พวกท่านเคยเป็นคนเก่าคนแก่ที่อยู่แถบตลาดสันป่าข่อยมาก่อนจะเสียชีวิต นี่คุณปู่คุณย่า ! นั่นคุณพ่อคุณแม่ ! [เอื้อมมือหยิบภาพพอร์ตเทรตสีขาวดำจากชั้นวางของในห้องโถงให้ดูด้วยความภูมิใจ] ...อดทนเอา ฉันไม่คิดย้ายไปใช้ชีวิตวัยเกษียณที่อื่นต่อให้ทุกวันนี้มลพิษในย่านจะมากขึ้นยังไงก็ตาม แต่ฉันทนได้” (ผู้ให้ข้อมูลรายที่ 4)

วิจารณ์

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหมดมีความรักและผูกพันที่ลึกซึ้งกับย่านชุมชนเก่าจากการอาศัยอยู่ในที่เดิมมาอย่างต่อเนื่องยาวนานในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยที่สภาวะนี้มีส่วนเกื้อหนุนและส่งเสริมการใช้ชีวิตบั้นปลายให้เป็นไปในทางบวก ซึ่งอธิบายได้ด้วยวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการช่วงวัยสูงอายุที่เกี่ยวโยงกับสภาพแวดล้อมว่า ความสัมพันธ์อันแนบแน่นของผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีเมื่ออายุเพิ่มขึ้น อาทิ มีความสอดคล้องกับแบบจำลองความผูกพัน (attachment

structure) ที่ได้รับการยอมรับทางจิตวิทยาสุขภาพตามแนวคิดของ Cookman (1996; 2005) ชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุผูกพันอย่างมากกับสภาพแวดล้อม โดยสถานที่ (places) สิ่งของ (things) ตลอดจนความคิดและความเชื่อ (idea & beliefs) มีส่วนในการสร้างและรักษาอัตลักษณ์แห่งตน ความสร้างสรรค์ ความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัย อำนาจในการควบคุม รวมถึงสามารถป้องกันการถอนตัวออกจากสังคมได้

ทั้งนี้ผู้สูงอายุยังคงเต็มไปด้วยความทรงจำที่ผูกติดอยู่กับพื้นที่ทางกายภาพ รวมถึงวัตถุต่าง ๆ ที่อยู่รายรอบตัวก็สามารถเป็นตัวแทนของประสบการณ์และเหตุการณ์ที่มีคุณค่าได้ (symbolic representation) ก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด ความหนักแน่นและความมั่นคงทางจิตใจ (Cookman, 1996; 2005) ดังจะเห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหมดเชื่อมโยงตนเองเข้ากับย่านฯ อยู่อย่างไรก็อย่างนั้น โดยในที่นี้ย่านฯ ถือเป็นสภาพแวดล้อมหลักซึ่งดูเหมือนว่าจะส่งผลทางบวกต่อการดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก เนื่องจากล้วนระบุถึงอารมณ์ทางบวก (positive emotions) ความสุข ความรัก ความปิติยินดี และความจำเกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องกันมา (memories) พร้อมให้ย้อนทบทวน ย้ำเตือน หรือประกอบสร้างเนื้อหาเชิงบวกขึ้นมาใหม่ผ่านสถานการณ์ในวิถีชีวิตอันจะทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ รวมถึงความเป็นเจ้าของ ความยืดหยุ่นและผ่อนคลาย ความง่ายดายในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติกิจวัตร สอดคล้องกับประสบการณ์การสูงวัยของผู้สูงอายุชาวไทยในเขตเมืองที่อาศัยอยู่ในที่เดิม ซึ่งการสูงวัยในที่อยู่อาศัยเดิม (aging in place) นี้ ไม่เพียงเป็นการดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุในบ้านพักส่วนตัวเดิม ทว่ายังหมายรวมถึงชุมชนอันประกอบไปด้วยสมาชิกในครอบครัว ชุมชนเพื่อน เพื่อนบ้าน วัดและสิ่งแวดล้อมเดิมที่คุ้นชิน โดยผู้สูงอายุชาวไทยในเขตเมืองที่อาศัยอยู่ในที่เดิม ระบุด้วยว่าเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุมีความผูกพันกับคุณลักษณะของชุมชนที่อาศัยอยู่มานับตั้งแต่ช่วงวัยก่อนหน้าอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ ธรรมชาติ ภูมิอากาศของท้องถิ่น แหล่งรวมสายสัมพันธ์กับครอบครัวและคนรอบตัว รวมถึงศาสนสถานที่บรรจุไว้ซึ่งความเป็นรากเหง้าและความศรัทธาส่วนตัวที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคอยก่อให้เกิดความมั่นใจ ความคล่องตัว และไม่เป็นอุปสรรคในการใช้ชีวิตประจำวันตลอดจนไม่สร้างความกังวลใจในการปรับตัวให้เข้ากับที่ใหม่ (Institute for Population and Social Research, Mahidol University, 2020)

การศึกษาครั้งนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ Wiles et al. (2011) และ Lewis and Buffel (2020) พบว่า ผู้สูงอายุมองว่าการสูงวัยในที่อยู่อาศัยเดิมมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์แห่งตน (sense of identity) ทั้งการคงไว้ซึ่งความเป็นตัวของตนเองและความเป็นอิสระในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยอันคอยเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อช่วงสุดท้าย ๆ ของชีวิตถึงแม้การมีอายุเพิ่มขึ้นจะพ่วงมากับการได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหมุนเวียนของประชากรอย่างรวดเร็วและการปรับเปลี่ยนอาคารสถานที่แบบไม่หยุดนิ่งอันส่งผลต่อวิถีชีวิตถึงกระนั้นผู้สูงอายุยังคงเกิดความแน่นแฟ้นกับสภาพแวดล้อมและเกิดความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุต่อไป เช่นเดียวกันกับที่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหมดระบุถึงอัตลักษณ์สถานที่ (place identity) และการพึ่งพาสถานที่ (place dependence) กล่าวคือล้วนสื่อให้เห็นว่าตัวตนและคุณภาพชีวิตที่ดียามบั้นปลายชีวิต ส่วนหนึ่งเกิดจากปฏิสัมพันธ์อันดีกับองค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบอื่น ๆ ละแวกบ้านที่ตนเองอาศัยอยู่ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันไม่ว่ารูปธรรมและนามธรรมดังกล่าวของย่านฯ จะผันแปรไปตามวันและเวลาที่รุดไปข้างหน้า เหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุยังคงไว้ซึ่งความสามารถในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน (functional ability) เช่น การทำงาน การจับจ่ายซื้อของ การพบปะผู้คน การเข้าถึงการรักษาพยาบาล การพักผ่อนหย่อนใจ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาภายในย่านฯ ด้วยความพอใจถึงแม้ว่ากำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคมและจิตวิญญาณ

นอกจากนี้ประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและความผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของย่านฯ ทั้ง 3 ใจความสำคัญ ได้แก่ 1. ความสุขและการให้คุณค่ากับย่านชุมชนเก่า 2. ความทรงจำที่แจ่มชัดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่า 3. การยึดโยงอยู่กับย่านชุมชนเก่า ยังคงถือเป็น

อารมณ์ ความคิดและพฤติกรรมเชิงบวกในความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่อันมีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามแต่ละย่านที่เรียกว่า ความผูกพันกับพื้นที่ (place attachment) อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของกระบวนการสูงอายุซึ่งขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการอยู่อาศัยและการมีส่วนร่วมกับวิวัฒนาการเชิงพื้นที่ (Wiles et al., 2017; Wanka, 2017) โดยที่ความผูกพันกับพื้นที่มีส่วนทำให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มอาศัยอยู่ในย่านเดิมถึงแม้ว่ามันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางไหนก็ตาม (Kerbler, 2014 as cited in Arani et al., 2022) ดังจะเห็นได้ว่าผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้งหมดสะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดที่ดีที่ถูกกระตุ้นขึ้นจากรายละเอียดต่าง ๆ ภายใต้บริบทในพื้นที่ (setting) ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว รวมถึงยืนหยัดจะใช้งานภูมิทัศน์ทางกายภาพ ตลอดจนความหมายที่แฝงอยู่ในสถาปัตยกรรมและพื้นที่ต่อไป สอดคล้องกับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและทางสังคมพบว่าผู้สูงอายุมีความผูกพันกับพื้นที่ทั้งในมิติด้านกายภาพ อารมณ์ สังคม จิตใจ อัตชีวประวัติ ศาสนาและวัฒนธรรม โดยไม่ต้องการโยกย้ายไปดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุในที่ใหม่ ซึ่งได้ขยายความว่าความผูกพันกับพื้นที่นี้เป็นความรักอันแรงกล้า ความหวงแหน การเป็นส่วนหนึ่ง ความภาคภูมิใจ การสะสมความทรงจำ ความปลอดภัย ความสะดวกสบาย ความลงตัว ความคุ้นเคยที่มีต่อสภาพแวดล้อม (Buffel et al., 2014; Nilsakul & Thungsakul, 2017; Weil, 2019; Arani et al., 2021; Woolrych et al., 2021) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Sun et al. (2022) ที่ว่า ผู้สูงอายุชาวเอเชียที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความเป็นเมืองและเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่มีการมองเห็นคุณค่าของสถานที่ ความแน่นแฟ้นกับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เต็มไปด้วยความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ ผู้คน และประสบการณ์ในพื้นที่ที่สั่งสมกันมาอันส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติจิตใจ (psychological well-being) คือการรับรู้ ตัดสิน ประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ในแง่ดี สามารถค้นพบ ตลอดจนบรรลุความต้องการในวัยชราได้ โดยที่ความผูกพันกับพื้นที่เป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวในช่วงวัยสูงอายุได้สำเร็จ โดยจะคอยสนับสนุนการมองเห็นคุณค่าในตนเอง ความรู้สึกปลอดภัย ความเป็นส่วนหนึ่ง รวมถึงความเป็นอิสระ ตลอดช่วยรักษาภาพลักษณ์ทางบวกเมื่อต้องเผชิญกับการสูญเสียความสามารถในด้านต่าง ๆ อันเนื่องมาจากความชรา (Arani et al., 2022) ดังนั้นจะเห็นว่าล้วนยังคงดำรงไว้ซึ่งความผูกพันที่ลึกซึ้งกับย่านฯ ที่อาศัยอยู่มานับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตนเองสามารถปรับตัวลุล่วงได้ด้วยดีเมื่ออายุเพิ่มขึ้น คล้ายคลึงกับแนวคิดภาวะสูงวัยอย่างมีสุขภาพดี (healthy aging) ที่ว่า นัยยะที่ดี ปฏิสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อม หรือสถานะที่เป็นชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ฯลฯ ถือเป็นปัจจัยความสำคัญต่อการเกิดภาวะดุลยภาพในการดำเนินชีวิตช่วงวัยสูงอายุ (Assantanchai, 2022; Yodphet, 2022) ดังนั้น การให้ความสำคัญสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุและการสูงวัยในถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมอาจสามารถส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุได้

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาชีพ

1. ผู้ให้บริการด้านสุขภาพจิตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสำรวจประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันของผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อมที่เกิด เติบโตและกำลังใช้ชีวิตประจำวันได้ในกระบวนการเอื้ออำนวยสุขภาวะ เพื่อให้ผู้รับบริการช่วงวัยสูงอายุได้ตระหนักถึงทรัพยากรและจุดแข็งในที่อยู่อาศัยของตนเอง

2. ผู้ให้บริการด้านสุขภาพจิตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรคำนึงถึงนัยยะที่ดีในปฏิสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับสุขภาวะที่ดีของผู้รับบริการช่วงสูงอายุที่ทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไปในแต่ละราย รวมทั้งจำเป็นต้องดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพจิตเชิงรุกในสภาพแวดล้อมที่ผู้รับบริการช่วงสูงอายุคุ้นเคย เช่น การเยี่ยมบ้านหรือลงพื้นที่เพื่อให้คำปรึกษาหรือดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ การให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างบรรยากาศในครอบครัวและการดูแลที่อยู่อาศัยที่สมาชิกในครอบครัวสามารถทำได้เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. การวิจัยนี้ศึกษาในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีวงจรชีวิตสัมพันธ์กับพัฒนาการเชิงพื้นที่ถึงประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านชุมชนเก่า ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ถึงกระนั้นผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ยังคงมีประสบการณ์ในประเด็นอื่น ๆ ที่มีคุณค่าและน่าสนใจศึกษาค้นคว้าในเชิงลึก เช่น วิถีชีวิต การสั่งสมความรู้ หรือภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ

2. การวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะบริเวณย่านชุมชนเก่าในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งย่านการค้าถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ อย่างไรก็ดี ย่านชุมชนเก่าอื่น ๆ ยังคงมีบริบทด้านพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไป โดยสามารถทำการศึกษาถึงประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่นั้น ๆ ได้

3. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันกับพื้นที่ของผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของย่านที่ตนเองอาศัยอยู่ของกลุ่มที่อาศัยอยู่ในที่เดิม หากประสบการณ์ในประเด็นดังกล่าวเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญในกลุ่มย้ายถิ่นฐาน (migrant groups) ด้วยเช่นเดียวกัน

สรุป

ผู้สูงอายุมีความผูกพันที่ลึกซึ้งกับพื้นที่ของย่านชุมชนเก่าจากการอาศัยอยู่ในที่เดิมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทั้งความสุขและการให้คุณค่ากับย่านชุมชนเก่า ความทรงจำที่แจ่มชัดเกี่ยวกับย่านชุมชนเก่า รวมถึงการยึดโยงอยู่กับย่านชุมชนเก่า โดยที่สภาวะนี้มีส่วนเกื้อหนุนและส่งเสริมการใช้ชีวิตบั้นปลายให้เป็นไปทางบวก ดังนั้นการสำรวจประสบการณ์เกี่ยวกับความรักและผูกพันของผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อมที่เกิดเติบโตและกำลังใช้ชีวิตประจำวัน รวมถึงคำนึงถึงนัยยะที่ดีในปฏิสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้สูงอายุกับสภาพแวดล้อมในกระบวนการเอื้ออำนวยสุขภาวะอาจถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนสุขภาพที่ดีของผู้รับบริการวัยสูงอายุ

เอกสารอ้างอิง (References)

Arani, Z. A., Zanjari, N., Delbari, A., Foroughan, M., & Harouni, G. G. (2021). How do Iranian older adults define place attachment? A qualitative study. *Health Promotion Perspectives*, *11*(2), 186-193. https://doi.org/10.34172/hpp.2021.23

Arani, A. Z., Zanjari, N., Delbari, A., Foroughan, M., & Harouni, G. G. (2022). Place attachment and aging: A scoping review. *Journal of Human Behavior in The Social Environment*, *32*(5), 91-108, https://doi.org/10.1080/10911359.2020.1860852

Assantanchai, P. (2022). Healthy ageing. In W. Muangpaisan, (Ed.), *Challenges and solutions for healthy ageing* (pp. 1-12). Thai Society of Gerontology and Geriatric Medicine. (in Thai).

Black, K., & Dobbs, D. (2015). Community-dwelling older adults' perspectives on what matters most: Findings from an exploratory Inquiry. *Activities Adaptation and Aging Journal*, *39*(2), 133-152. https://doi.org/10.1080/01924788.2015.1025674

Buffel, T., Donder. D. L., Phillipson, C., Witte, D. N., Dury, S., & Verté, D. (2014). Place attachment among older adults living in four communities in Flanders, Belgium. *Housing Studies*, *29*(6), 799-822. https://doi.org/10.1080/02673037.2014.898741

Cook, C., Martin, P., Yearns, M., & Damhorst, M. (2007). Attachment to "place" and coping with losses in changed communities: A paradox for aging adults. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, *35*(3), 201-214. https://doi.org/10.1177/1077727X06296794

Cookman, C. (1996). Older people and attachment to things, places, pets, and ideas. *The Journal of Nursing Scholarship*, *28*(3), 227-231. https://doi.org/10.1111/j.15475069.1996.tb00356.x.

Cookman, C. (2005). Attachment in older adulthood: Concept clarification. *Journal of Advanced Nursing*, *50*(5), 528-535. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2005.03435.x

Chiang Mai Municipality. (n.d.). *Chiang Mai Municipality, then and now*. Retrieved February 25, 2022, from http://www.cmcity.go.th/list/page/334/Chiang%20Mai%20Municipality,%20then%20and%20now/ (in Thai).

Chiang Mai Municipality. (2019). *Annual report 2019 Chiang Mai Municipality*. Retrieved February 25, 2022, from https://www.cmcity.go.th/data/content/2020/5275/pdf/ckmpvw246789.pdf (in Thai).

Chuengsatiansup, K. (2007, April 11). Aging and life balance health perspective in new paradigm. In Kamolrattanakul, P. (Chair), *Ageing and elderly* [Symposium]. National Academic Conference on Aging and the 60th Anniversary of Medicine Chulalongkorn, Faculty of Medicine Chulalongkorn University, Thailand. (in Thai).

Cultural and Natural Environment Management Bureau. (n.d.). *The old communities*. Retrieved February 25, 2022, from https://culturalenvi.onep.go.th/post/detail/44 (in Thai).

Department of Older Persons. (2022, 25 February). *Elderly in Thailand*. https://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/1159

Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute. (2022, 7 November). *Report about the elderly in Thailand, 2021 (B.E. 2564)*. https://thaitgri.org/?p=40101 (in Thai).

Institute for Population and Social Research Mahidol University. (2020). *Living arrangements of the Thai elderly in urban area to support adequate dwelling and care*. https://thainhf.org/wp-content/uploads/2020/11/Final-report-Dr.Sutthida.pdf

Lewis, C., & Buffel, T. (2020). Aging in place and the places of aging: A longitudinal study. *Journal of Aging Studies*, *54*(100870), 1-8. https://doi.org/10.1016/j.jaging.2020.100870

National Statistical Office. (2022). *The survey of the older persons in Thailand*. Statistical Forecasting Division. (in Thai).

Nilsakul, D., & Thungsakul, N. (2017). Sense of place in Ubon Ratchathani old commercial district. *Built Environment Inquiry Journal*, *16*(1), 67-83. (in Thai).

Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2023, 31 January). *The old communities in the northern*. https://culturalenvi.onep.go.th/post/detail/44. (in Thai).

Parliament. (n.d.). *Laws related to the preservation and development of the old city*. Retrieved February 25, 2022, from https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=1709. (in Thai).

Pietkiewicz, I., & Smith, J. A. (2014). A practical guide to using interpretative phenomenological analysis in qualitative research psychology. *Czasopismo Psychologiczne Psychological Journal*, *20*(1), 7-14. https://doi.org/10.14691/CPPJ.20.1.7

Shummadtayar, U. & Ongsavangchai, N. (2018). Urbanization and urban context variants of old districts in Chiang Mai. *Journal of Environmental Design*, *5*(1), 60-87. (in Thai).

Smith, J. A. (2011). Evaluating the contribution of interpretative phenomenological analysis. *Health Psychology Review*, *5*(1), 9-27. https://doi.org/10.1080/17437199.2010.510659

Smith, J. A. (2019). Participants and researchers searching for meaning: Conceptual developments for interpretative phenomenological analysis. *Qualitative Research in Psychology*, *16*(2), 166-181. https://doi.org/10.1080/14780887.2018.154064

Srichannil, C. (2017). Interpretative phenomenological analysis: A qualitative methodology for psychological research. *Journal of Education*, *28*(3), 1-13. (in Thai).

Srichannil, C. (2019). Interpretative phenomenological analysis: Quality criteria. *The Journal of Human Sciences*, *20*(1), 189-213. (in Thai).

Stronmen, J., & Sanders, G. (2018). Perceptions of changing communities among Rural elders: Impact on well-being. *Activities Adaptation and Aging Journal*, *42*(3), 210-224. https://doi.org/10.1080/01924788.2017.1398033

Suwannarat, S. (2015, 29 December). *The future of Chiang Mai: In driving development by civil society. Future urban development*. http://www.furd.in.th/cities/thai-cities-reviews/view/6rO9Q1J90jZd. (in Thai).

Sun, Y., Kam, M., Chao, T., He, S., & Msca, S. (2022). The impact of place attachment on well-being for older people in high-density urban environment: A qualitative study. *Journal of Aging & Social Policy*. *34*(1), 1-20. https://doi.org/10.1080/08959420.2022.2111168

Wanka, A. (2017). Disengagement as withdrawal from public space: Rethinking the relation between place attachment, place appropriation, and identity-building among older adults. *The Gerontologist*, *58*(1), 130-139. https://doi.org/10.1093/geront/gnx081

Weil, J. (2019). Developing the person-place fit measure for older adults: Broadening place domains. *The Gerontologist*, *60*(8), 548-558. https://doi.org/10.1093/geront/gnz112

Wiles, L., Leibing, A., Guberman, N., MSW, Reeve, J., & Allen, R. (2011). The meaning of "aging in place" to older people. *The Gerontologist*, *52*(3), 357-366. https://doi.org/10.1093/geront/gnr098

Wiles, J. L., Rolleston, A., Pillai, A., Broad, J., Teh, R., Gott, M., & Kerse, N. (2017). Attachment to place in advanced age: A study of the LiLACS NZ cohort. *Social Science & Medicine*, *185*, 27-37. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.05.006

Woolrych, R., Sixsmith, J., Duvvuru, J., Portella, A., Fang, M. L., Menezes, D., Henderson, J., Fisher, J., & Lawthom, R. (2021). Cross-national perspectives on aging and place: Implications for age-friendly cities and communities. *The Gerontologist*, *62*(1), 119-129. https://doi.org/10.1093/geront/gnab170

Yodphet, S. (2022). Community resources and family role to promote healthy aging. In W. Muangpaisan (Ed.), *Challenges and solutions for healthy ageing* (pp. 53-61). Thai Society of Gerontology and Geriatric Medicine. (in Thai)